
	<p>Dr. habil Fejes Zsuzsanna egyetemi docens</p> <p>Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Nemzetközi és Regionális Tanulmányok Intézet zsfejes@irsi.u-szeged.hu</p>	<p>ÁLLAMELMÉLET 2. lecke</p> <p><i>Az ókori és középkori államelméleti gondolkodás</i></p>	<p>Olvasóidő 35 perc</p>
---	---	--	--

Kulcsszavak:

állam, polisz, civitas, imperium, regnum, stato, Machiavelli, politikai közvetlenség, igazságosság (diké), demokrácia, idea-tan, monarchia (királyság), türannisz, oligarchia, timokrácia, arisztokrácia, politeia, közjő, zoón politikon, autarkia, reformáció, regnum és sacerdotium, reneszánsz, humanizmus, virtus, realizmus és utópia

1. Az antik görög politikai gondolkodás jellemzői

etikai-politikai felfogás

A politikai gondolkodást a görögöknél az **etikai-politikai** felfogás határozta meg, amely jóval **nagyobb szabadságfokot** jelentett a gondolkodók számára.

1. Az erkölcsnek közvetlenül politikai, a politikának közvetlenül erkölcsi jelentősége volt (a **politikai és etikai szempontok szimbiózisa** és szerves egysége);
2. A kis létszámú polgárság miatt a személyes elem a mainál jóval nagyobb szerepet kapott a politikai életben; a **politikai élet közvetlen** jellegű volt;
3. Az államtól független magánszféra hiányában az egyén nem függetlenedett a ma ismert életben a politikai közösségtől; a **köz-és magánügyek** összefolytak;
4. A korszak **uralkodó eszméje az igazságosság (diké)**; amely alapvetően az **univerzum rendjét** írja le:

„mindenekelőtt beteljesülő, azaz a tökéletes rend, a megfelelő arány: az elemek, minőségek, erények viszonyában érvényesülő helyes mérték kifejeződése”.

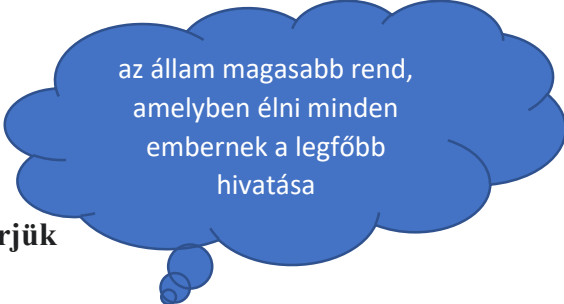
igazságosság
(diké)

5. A **politikai eszméket értelmi úton** igyekeztek igazolni vagy cáfolni.

2.Az antik görög politikai gondolkodók

2.1.Szókratész (Kr.e. 469-399)

- Beszélgetve tanított,
- így írott műveket, értekezéseket nem hagyott hátra
- tanításait, gondolatait tanítványai műveiből,
- Xenophón írásaiból és főként **Platón dialógusaiból ismerjük**

az állam magasabb rend,
amelyben élni minden
embernek a legfőbb
hivatása

Nézetei:

- létezik egy **egységes világrend az ember felett**; az állam csak az **egyik szükséges alkotóeleme** ennek az isteni világterven alapuló felsőbb rendnek;
- az **államban mint „magasabb rendben”** élni ugyanakkor minden embernek a legfőbb hivatása
- De: ha a kormányzat zűrzavart szül, ha csak uralkodik és nem segít, ha parancsol, de nem vezet, miként bírható rá egyáltalán az **egyén, hogy engedelmeskedjék a törvényeknek, és önértékét a közjó határai közé szorítsa?!**
- Az **állam vezetése** olyan kihívás, amihez az ember sohasem lehet elég értelmes, és ami a legjobb elmék „korlátatlan gondolkodását” igényli
- A **jogot és az államot az önálló tudományként** kezelt etikára vezette vissza.

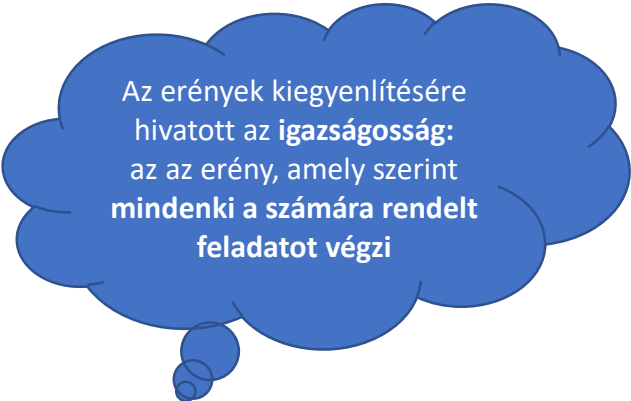
Hasznos olvasmány: Szoboszlai Katalin: Szókratész pere és szerepe az ókori görög politikai gondolkodásban. <https://jet.sze.hu/images/Sz%C3%B3krat%C3%A9sz%20pere.pdf>

2.2.Platón (Kr. e. 427-347)

Főbb művei: Állam (Politeia), Államférfi, Törvények

Nézetei:

- Politikaelmélete **erkölcsi megalapozottságú**, és az élet legfőbb tudománya a jó és a rossz közötti választás – amin az igazságos és igazságtalan közti döntés értendő. Az ember pedig akkor lehet a legboldogabb, ha ebben az értékpárban helyesen választ.
- Gondolkodásának középpontjában egy olyan állam ideája, amely megvalósítja az **igazságosság társadalmi rendjét** → „idea-tan” a létező (korrupt) viszonyokkal szemben egy tiszta eszmékből derivált, tökéletes, ugyanakkor utópikus színezetű államot vázolt fel.

Az erények kiegyenlítésére
hivatott az **igazságosság**:
az az erény, amely szerint
**mindenki a számára rendelt
feladatot végzi**

- Az „ideális tökéletességű állam” akkor valósul meg, ha „ideális tökéletességű vezető” kerül az élére, aki **magasan kvalifikált mind erkölcsi tekintetben, mind az ismeretek és a „gyakorlati bölcsesség”**, az emberismeret
- és az élettapasztalat dolgában, és akinek a többiek alárendelik magukat.

Az államban az emberi lélek három fő formája (érzelem, akarat, ész) nyomán az „állampolgárok” **három osztályát** különböztette meg: a kormányzókét, a harcosokét és a munkásokét.

Mindegyik **osztály saját hivatással és erénnyel rendelkezik;**

- a **kormányzók** (bölcsek, filozófusok) akkor erényesek, ha **bölcsek**,
- a **harcosok** (őrök) akkor, ha **bátrak**,
- a **munkások** (a tulajdonképpeni nép, a termelők, a földműveléssel és kézművességgel foglalkozó csoportok) akkor, ha az érzéki örömeik élvezetében **mértéktartóak**.

Ezen **erények kiegyenlítésére hivatott az igazságosság**: az az erény, amely szerint mindenki a számára rendelt feladatot végzi.

Az **állam vezetői a legkiválóbb filozófusok**, akik ismerik az igazságot, az örök eszméket, s az igazságosság eszméjét.

Az államformák elmélete:

Platón megkülönböztetett jó és rossz államformákat:

Államforma	Jó	Hibás
Egy személy uralkodik	Királyság	Türannisz
Többen vannak hatalmon	Arisztokrácia	Timokrácia Oligarchia
Sokak uralma	-	Demokrácia

Az eszményi államnak rendszerint két formája van: királyság és az arisztokrácia. Ha a vezetők között egy kiemelkedő államférfi akad, akkor **királyság** az államforma, ha több akkor **arisztokrácia** a helyes államforma.

A hibás, „elkorcsosult” államformák azok, amelyek valamilyen okból lehetetlenné teszik az eszmény megvalósulását. **Hibás államformák:**

1. **timokrácia** akkor jön létre, ha az örök nem engedik érvényesülni a bölcsket, pl. spártai katonaállam;
2. az **oligarchia** „*vagyonbecslésen alapuló államforma, amelyben a gazdagok vezetnek, a szegény[ek]nek pedig semmi[lyen] része nincs a vezetésben*”; az emberek arra törekednek, hogy mindenből hasznot húzzanak, és minél több pénzt halmozzanak fel;
3. az oligarchiában uralkodó osztályharc termeli ki a **demokráciát**; ez az államforma akkor keletkezik, „*ha a szegények – magukhoz ragadva a győzelmet – ellenfeleiket részben megölik, részben száműzik, a többiek pedig az alkotmányos jogokban és a vezető állásokban az egyenlőség alapján részeltetik.*”

A demokrácia jelszava a szabadság; **de vezető nélküli, „tarkabarka” államformáról** van szó, amely az egyenlőknek és az egyenlőtleneknek is egyenlőséget akar biztosítani. A demokrácia száműzi a józan önmérsékletet, a mértéktartást és a költekezésben való szerénységet.

4. A demokráciából végül a **türannisz**, a zsarnokuralom fejlődik ki, mert a „*túlságos szabadság minden valószínűség szerint túlságos szolgasággá fajul, az egyén életében éppúgy, mint az államban.*”

Hasznos olvasmány: Platón: Az állam. Elérhető: <http://mek.niif.hu/03600/03629/03629.htm> és https://www.academia.edu/33922292/A_m%C3%A1sodik_legjobb_%C3%A1llam

A fenti elméletet Platón élete végén a **Törvények c. művében** kissé finomítja. Elismeri, hogy uralkodásra termett bölcs államférfi ritkán akad, ezért a törvények léte az államokban nem nélkülözhető.

2.3.Arisztotelész (Kr. e. 384-322)

Főbb művei: Politika, Nikomakhoszi etika

Nézetei:

Arisztotelész rendszerében az etika, a gazdaságtan és a **politiké**, a **politikai közösség kormányzásának tudománya is az államtudomány** alá sorolódik be. Az államtudomány fő feladata nála az **egyének és az egész politikusi közösség számára való jó élet feltételeinek kimunkálása.**

Az államképződés alapja, hogy az **ember természeténél fogva zóon politikon, társas (poliszt alkotó, állami) élőlény.** Az embernek az élete fenntartásához és tökéletesítéséhez szüksége van a másokkal alkotott közösségre.

Az **emberi boldogság csak a poliszban** teljesedhet ki; az állam teszi az embert emberré a szó szoros értelmében.

- Eme politikai közösségen kívül az ember semmi, a **poliszban** viszont az emberi élet teljessége valósul meg: a végső cél, a legfőbb jó, az „**autarkia**”, amit úgy jellemez, mint az „**önmagában való elegendőség**”.
- Ez az **államképződési (társulási) ösztön** hajtja az embert előbb a családalapításra, majd a község, végül az állam alapítására; az állam a család és a község közösségéből származik, és léte természeti szükségleten alapul.
- Az **állam organikus egésznek** tekinthető.

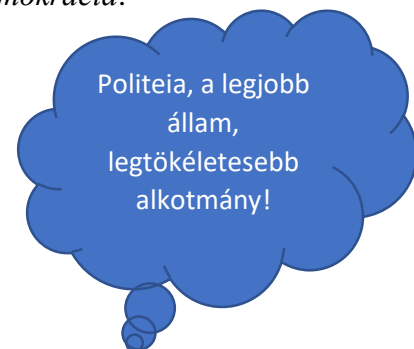

- Az állam célja **kettős: végső célja a közjólét elérése, de közvetlen célja az igazság megvalósításában áll**, mely az állam alkotó elvét képezi.

Államforma-tana:

- A legmegfelelőbb alkotmányt keresve 158 alkotmányt tett vizsgálat tárgyává.
- A **hatalmon lévők száma és közérdek érvényesülése alapján jó és rossz államformákat** különböztetett meg.
- a *monarchia* egyetlen ember uralma, az *arisztokrácia* a kevesek uralma, a *politeia* a sokak uralma. E formák elfajzása a *türannisz*, az *oligarchia* és a *demokrácia*.

Államforma	Jó (közérdek)	Rossz (magánérdek)
Egy személy uralkodik	Királyság	Türannisz
Többen vannak hatalmon	Arisztokrácia	Oligarchia
Sokak uralma	Politeia	Demokrácia

Elmélete szerint az az állam működik jól, amely a **középrétegekre támaszkodik, a közjó szem előtt tartásával a szélsőségektől mentes közérdeket** érvényesíti.

Arisztotelész politikaelmélete

- jelentős hatást gyakorolt a középkori és korai újkorai politikai gondolkodásra, és az államformák tanával, a **közép- és harmonikus egyensúly elvével hosszú időre szóló mintákat** teremtett.
- **Arisztotelész egy korszakhatár,**
- ő volt Nagy Sándor (III. Alexandrosz) nevelője, aki már a Macedón Birodalom vezére, uralkodása a klasszikus ókori történelem és kultúra egy új korszakának, a hellenizmusnak a kezdetét jelentette.
- Ezzel az államról való antik politikai gondolkodás egy időre háttérbe szorult.

Video link: <https://hu.khanacademy.org/humanities/kozepiskolai-tortenelem/x3c94c9499459dcd5:okor/x3c94c9499459dcd5:az-okori-hellasz/v/socrates-plato-aristotle>

Hasznos olvasmányok:

- Antalffy György: Platon és Aristoteles a „tökéletes” állami és társadalmi szervezeti formákról. Acta Jur. et Pol. Tom. III. Fasc.3. Szeged, 1957.
http://acta.bibl.u-szeged.hu/6261/1/juridpol_003_fasc_003_001-038.pdf

3.A római politikai gondolkodás

A római népre jellemző „gyakorlati szellem” mellett **Rómában nem jött létre a görögök által elért nívóhoz hasonló politikai gondolkodás**, dacára annak, hogy a Római Birodalom kiépülése az ókori történelem legjelentősebb politikai fejleménye volt.

A római szerzők által **latin nyelven** írt, politikai filozófiával foglalkozó munkákat tekintve Cicero munkáján kívül csak néhány töredékesen fennmaradt mű említhető meg; de a szónoklatok, epigrammák, eposzok, történetírói munkák tárháza ennél jóval gazdagabb.

Marcus Tullius Cicero (Kr. e. 106-43)

Főbb művei: A szónokról (De Oratore...), Az államról (De re publica), A törvényekről (De legibus)

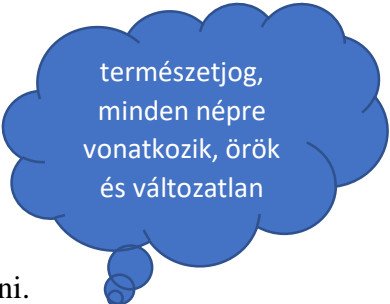
Nézetei:

- Fennmaradt beszédei és értekezései a római kori politikai filozófia fontos forrásai, bölcsészetét nagyrészt Platón, Arisztotelész és a stoikusok műveiből merítette; érdeme, hogy a **görög filozófia egyes gondolatait latin nyelvre „adaptálta”**.
- A **törvényt természetjogi alapokon** definiálta → a valódi törvény az ésszerűség, a helyes ész elveivel azonos, amely megfelel a természetnek, és ebből deriválható az összes többi törvény.

- Ez a **jog minden népre vonatkozóan, és minden időben örök és változtathatatlan.**
- Az **államnak jogállammá** kell válnia; az állam autoritása a természetjogból ered.
- A „jogtalanság állama” illegitim képződmény; nem törvényes, ezért nem is kell neki engedelmessé válni → a **törvénszegő kormányzatokkal szemben biztosított az ellenállás joga.**

Államtana:

- Az **állam morális közösséget** jelent;
- az állam az **összes polgár közös tulajdona** (*res populi / res publica*)
- az állami **autoritás a népből vezethető le,**
- a hatalmat azonban **törvényes keretek között** kell gyakorolni.
- A legjobb alkotmány szerinte is a **különböző államforma-jegyeket vegyíti; ennek mintaképét a római alkotmányban** találta meg. Fontos az **egymást ellensúlyozó intézmények** (a „végrehajtó hatalommal”, imperiummal bíró *consulok*, a tanácsadó szerepkörű *senatus* tagjai, a népgyűlések által „felkent” *magistratusok*) léte.
-

természetjog,
minden népre
vonatkozik, örök
és változatlan

Csak az erények szolgálhatják az állam, ennek révén pedig a polgárok javát. **A haza üdve (salus rei publicae) a legfőbb törvény!**

Hasznos link: <https://mek.oszk.hu/01300/01391/html/vilag011.ht>

4.Középkori államelmélet

4.1.A Bizánci Birodalom: az ortodox kereszténység fellegetvára

- A Bizánci Birodalom (395-1453) intézményei a **Római Birodalom intézményeiből alakultak ki** folyamatos fejlődés révén, illetőleg az **új körülményekhez történő progresszív alkalmazkodással**
 - a konstantinápolyi székhelyű uralkodó magának vindikálhatta a **római császári címet,**
 - az alattvalók pedig jogot formálhattak arra, hogy magukat rómaiaknak nevezzék.
- A szokások és hagyományos rítusok arra szolgáltak, hogy **hatalommal ruházzák fel az isteni döntés által kijelölt személyt;** a nép és a hadsereg ezt a döntést „egyöntetűen” elfogadta.

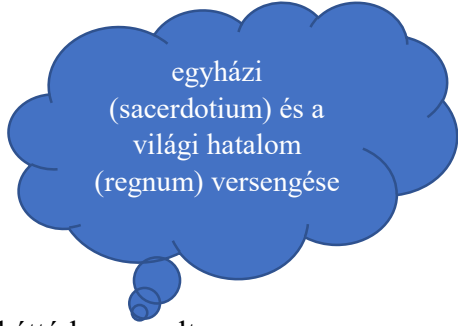
I.Justinianus uralkodása fordulópont volt a Kelet-római Birodalom és a kora középkor/késő antikvitás történetében:

- minden alkalmat megragadott, hogy az **egyház jogait megvédje, megerősítse**, hatását pedig kiterjessze
- uralkodása alatt olyan **szerves egysége jött létre a római jognak** (kodifikáció)
 - 16. századtól használatos elnevezése Corpus Iuris Civilis – és hatása szinte minden kontinens jogalkotására befolyással volt.

- A birodalom létezése = az isteni akarat kifejeződése
- A birodalmat irányító ember = a Gondviselés kiválasztottja
- A császárság = a Gondviselés által irányított emberi intézmény

Hasznos olvasmány: Hamza Gábor: Bizánci és nyugat-európai jogi hagyományok a román magánjog fejlődésében. http://acta.bibl.u-szeged.hu/7207/1/juridpol_065_183-203.pdf

4.2. Államelmélet a középkori keresztény Európában

egyházi
(sacerdotium) és a
világi hatalom
(regnum) versengése

- A középkori politikaelméletben a jó állam fogalmának kérdése háttérbe szorult.
- A keresztény politikai filozófia két legfontosabb pillére a **hit (vallás) és az értelem (filozófia)** volt.
- A hatalomgyakorlás kérdését pedig az **egyházi (sacerdotium) és a világi hatalom (regnum) versengése határozta meg, miközben a szuverenitás végső forrását az isteni jogra vezették vissza-**
- a hatásuk a pápaság és a császárság küzdelmében mutatkozott meg – a győzelmet hol a pápa, hol a császár számára akarván kivívni. „Két kard elmélete”
- Az államtani irodalomra a **folyton növekvő és erősödő egyház gyakorolta a legnagyobb hatást.** Az államelméletekben az a világnézet tükröződött vissza, amelyet tanaiban az egyház elfogadott, egyedül igaznak hirdetett, és amelyen az egész bölcsellete nyugodott.

4.3.A középkor politikaelmélete

4.3.1.Szent Ágoston ((354-430)

- Hippó püspöke a **Római Birodalom hanyatlásának időszakában,**
- **a kereszténység intézményes és szellemi megerősödésének idején** élt
- (a **patrisztika**, a nagy egyházatyák kora)
- politikáról vallott gondolatai közel állnak a **teológiához és az erkölcsstanhoz.**

minden hatalomnak igazolnia szükséges magát a vallás és az erkölcs tekintélye előtt; bármely világi hatalmat csak az egyház legitimálhat

Fő műve: Isten városáról (De civitate Dei)

- történetfilozófiai alapállása: az emberiség egész története, a teremtéstől egészen a „történelem végéig” nem más, mint egy egyszeri, Isten akarata és üdvterve alapján lezajló történelmi folyamat.
- akik kegyelemben részesülnek, azok Isten városát (civitas Dei) építik, amellyel szemben a földi város (civitas terrena) (más fordításban: civitas diaboli, sátáni város) áll; az utóbbi csak a bukottak számára szükséges rend, és hanyatlásra van ítélve
- **az ember eredendően bűnös természete** fegyelmezést igényel; ezt a célt szolgálja az **állam a maga „rút intézményeivel”** (kormányzat, erőszakszervezetek, büntetőintézmények, magántulajdon, rabszolgaság).
- A magántulajdon is büntetés és vezeklés, a földi állam következménye.
- Az **állam ugyan eleve erkölcsi rossz, de igazolnia kell magát** a hívők előtt a maga hasznosságával és jogszerűségével. („Mert mi egyebek is a birodalmak igazságosság nélkül, mint nagy rablóbandák? S mik a rablóbandák, ha nem kis birodalmak?) – minden hatalomnak igazolnia szükséges magát a vallás és az erkölcs tekintélye előtt; bármely világi hatalmat csak az egyház legitimálhat.
- Az **állam hatalmi szigorát erkölcsi elvek révén** kell enyhíteni; ebből fakad, hogy a gazdagoknak segíteniük kell a szegényeket, az árukat igazságos áron kell értékesíteni, a kölcsön után nem szabad kamatot felszámítani.

Az ágostoni felfogás vált később az **egyházi hatalom primátusának legitimáló tényezőjévé is.**

Ajánlott irodalom: Rubicon, Tarján M. Tamás.

http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/430_augusztus_28_szent_agoston_halala/

4.3.2. Aquinói Szent Tamás (1225-1274)

Fő műve: A teológia foglalata (Summa Theologiae)

- a **skolasztikus** gondolkodás beteljesítését jelentette; Tamás a keresztény világnézet és a tudomány nagy rendszerezőjének mutatkozott
- az **ész és a tudás nem áll szemben a vallással és hittel** – a kettőt össze lehet, és össze is szükséges egyeztetni
- Arisztotelész nyomán hangsúlyozta az **ember társadalmi és politikai lényként (zoón politikonként)** való felfogását; „csak akkor lehet egy ember jó, ha helyes viszonyban áll a közjével.”
- társadalom vezetése számára a legfőbb vezérlő cél a **bonum commune (a közjó)**, amely az egyéni célok felett helyezkedik el
- a **szabad emberek kormányzásához szabad intézmények** szükségeltetnek;
- a **kormányzati formák tipológiáját** illetően megismétli Arisztotelész nézeteit (monarchia, arisztokrácia, politeia, illetve ezek elfajzása kapcsán zsarnokság, oligarchia és demokrácia között különböztet), de
- a **legmagasabb szerveződési formának a nagy területi államot (provinciát) tekintette**, amely már kellő védelmi potenciállal is rendelkezik önmaga fenntartásához.
- a **legmegfelelőbb uralmi forma a monarchia**, mivel véleménye csak ez a formáció képes a viszályokon felülemelkedve megteremteni a belső békét és egyetértést. A király az a maga birodalmában, ami a lélek a testben és Isten a világban.

Ajánlott irodalom: Rubicon, Tarján M. Tamás.

http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1274_marcius_7_aquinoi_szent_tamas_halala/

5.A reformáció

A protestáns forradalom (reformáció, hitújítás) → a reformáció komplex jelenség, amelynek okai összetettek és szertágazóak.

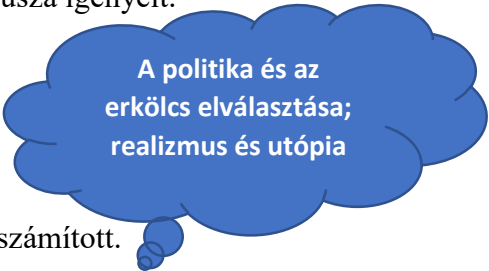
Szimbolikus dátuma: a lutheri követeléseknek a wittenbergi templomkapura történt kifüggesztése (1517. október 31)

- **Luther** (1483-1546) szerint az Ige, a kikezdhethetetlen igazság szöges ellentétben áll az ésszel ó. „*Das Wort si sollen lassen stahn.*” (*Az Ige kőszálként megáll*). Egyedül a hitben kereste a megváltás lehetőségét: az Írásba, Isten kinyilatkoztatott szavába vetett hitben, ahogyan az isteni ige az evangéliumokban megtalálható.
- **A Kálvin** (1509-1564) által exponált tanok és a kálvinizmus messze túllépte a teológiai-vallási kereteket, már a Genfi Köztársaság életének Kálvin által történő megszervezésére, illetőleg az európai polgári fejlődés egész további sorsára is jelentős befolyással volt.

Hasznos video: <https://www.youtube.com/watch?v=tsWzMw8psKI>

6.A reneszánsz kor politikai gondolkodása – Machiavelli és az állam

- A 15-16. századi Észak-Itáliából elinduló reneszánsz eszmeáramlatnak a humanizmust átható két meghatározó vonása a **realizmus és az utópia** voltak.
- A **realizmus** magában hordozta a **szekularizációs** folyamatokat, az egyháztól teljesen független, ugyanakkor **igazolható, pragmatikus és erős világi hatalom, az önálló államiság** megteremtésének igényét.
- Felidéződtek a klasszikus görög és római köztársasági hagyományok; a városok polgárai számára ez politikai relevanciával is bírt: legitimálták ugyanis az önkormányzat, a politikai autonómia és a polgárság szabad státusza igényeit.

A politika és az erkölcs elválasztása; realizmus és utópia

6.1.Machiavelli (1469-1527)

- Firenze polgára
- Az olasz reneszánsz legjelentősebb politikai gondolkodójának számított.

Fő műve: A Fejedelem (1513)

- Egy olyan **erős állam létrehozásának igényét** fogalmazta meg, amely képes az adott korban széttagolt Itália egységesítésére, s ezzel a **későbbi, modern állam gondolatának megszületését** tette lehetővé.
- A *fejedelem* az uralkodónak szóló **tanácsok és intelmek formájában íródott**. Műfaja tehát egyfajta „**királytükör**”, azaz gyakorlati kézikönyvként funkcionál a fejedelem számára, hogy miként gyakorolja a legmegfelelőbb módon az uralmát.
- A könyv az **egyeduralom különböző formáit a fejedelem szükséges intézkedéseit és magatartását, az uralom megtartására/a belső béke biztosítására szolgáló legjobb módszereket** tárgyalja.
 - Gyakorlati célja **egy erős fejedelem** rábírása arra, hogy állítsa helyre **Itália politikai egységét**, és szorítsa ki a hódítókat annak területéről.
 - Célja volt a **politikai rend és a stabilitás** megteremtése, ami a békés polgári fejlődés záloga.
 - A sikeres fejedelemnek nemcsak **meghatározott eszközöket kell alkalmaznia, hanem sajátos tulajdonságokkal** is rendelkeznie kell. Ezek közül a legfontosabb az a képesség, hogy felismerje a cselekvés helyes idejét és módját. E képesség általánosabban a szerencse megragadhatóságával és a körülményekhez való alkalmazkodással függ össze. (virtus)
 - A **cél és az eszköz, illetőleg a politika és az erkölcs** összefüggései: egy eszköz erkölcsi elítélhetősége nem változtat a politikai természetén, melyet a cél szempontjából vett sikeressége szab meg → a fejedelemnek, ha sikeres kíván lenni, a cél függvényében kell megválasztania az eszközöket.

Felhasznált és ajánlott irodalom:

- Antalffy György: Platon és Aristoteles a „tökéletes” állami és társadalmi szervezeti formákról. Acta Jur. et Pol. Tom. III. Fasc.3. Szeged, 1957. http://acta.bibl.u-szeged.hu/6261/1/juridpol_003_fasc_003_001-038.pdf
- Egresi Katalin – Pongrácz Alex – Szigeti Péter – Takács Péter (szerk.): Államelmélet I. SZEE DF ÁK, Jogelméleti Tanszék, Győr, 2016. Elérhető: <https://jet.sze.hu/kezdolap> 10-55. o.
- Paczolay Péter: Államelmélet I. Machiavelli és az államfogalom születése. Korona Kiadó, 1998.
- Szoboszlai Katalin: Szókratész pere és szerepe az ókori görög politikai gondolkodásban <https://jet.sze.hu/images/Sz%C3%B3krat%C3%A9sz%20pere.pdf>
- Takács Péter (szerk.): Államelmélet I. Szent István Társulat, Budapest, 2007. 14-109. és 129-143. o.
- Tóth J. Zoltán: Állam- és jogelmélet. Patrocinium, Budapest, 2019. 200-232. o.

Ellenőrző kérdések:

1. Jellemezze az antik görög és római államelmélet sajátosságait!
2. Ismertesse Szókratész állam- és politikaelméletét!
3. Ismertesse Platón állam- és politikaelméletét!
4. Ismertesse Arisztotelész állam- és politikaelméletét!
5. Ismertesse Cicero állam- és politikaelméletét!
6. Mutassa be a Bizánci Birodalom államelméleti gondolkodását!
7. Mutassa be a középkori keresztény Európa államelméletét!
8. Mit értünk reformáció alatt?
9. Mutassa be a reneszánsz kor politikai gondolkodását!
10. Határozza meg az állam fogalmát Machiavelli a Fejedelem c. munkája alapján!

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával.
Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

SZÉCHENYI

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE